

JOSEP V. BOIRA

València: una ciutat mediterrània que es projecta cap al futur

Què és València? Aquesta pregunta ens condueix directament a una altra més important encara: què és una ciutat? Una possible resposta s'adreça a considerar la ciutat com un objecte resistent a qualsevol generalització; una entitat concreta, una categoria composta d'un únic element: ella mateixa. En aquest cas, la ciutat s'observa dins del seu entorn local —i localista—, reduïda a una obligada i reiterada reformulació de la seua història i dels seus components, com presonera dins un laberint. També hi ha una altra contestació possible: la que observa la ciutat com l'efecte d'una estructura genèticament comuna i global, com la conseqüència d'una gramàtica compartida que naix de l'extensió d'un fenomen urbanitzador mundial, com si fora el reflex d'un procés determinista sense conducció possible.

Aquestes dues posicions defineixen un ventall de visions que contempen la ciutat bé des del particularisme més pedestre, bé des de l'abstracció més ingràvida. Cap de les dues posicions tenen la veritat absoluta. La ciutat és, com recorda Allen J. Scott (2022), un concepte abstracte i alhora una entitat concreta. Per una part, en un món cada vegada més urbà i urbanitzat, tota ciutat, pel fet de ser-ho, comparteix els trets propis del procés d'urbanització contemporani. València no s'escaparia així de la «força de la gravetat» de la llei universal que construeix l'espai urbà coetani. Però al mateix temps, tota ciutat és inqüestionablement contextual: fa servir una herència i està condicionada per una situació i una posició.

Josep Vicent Boira és catedràtic de Geografia Humana de la Universitat de València i coordinador del Corredor Mediterrani nomenat pel Govern d'Espanya. Aquest text el va presentar al Fòrum Urbà València 2030 que es va celebrar el 31 de maig de 2022

El resultat és pensar la ciutat de València com una *abstracció concreta*, com va dir Henri Lefebvre seguint idees d'Hegel i de Marx. València esdevindria «una abstracció que es fa realitat en la pràctica» (definició que, per cert, Marx atribuïa al treball, Stanek, 2008). Amb aquesta posició obtindríem el bo i millor de cadascuna de les dues perspectives: no deslligariem el futur de la ciutat dels processos i de les dinàmiques generals a tota ciutat i, alhora, en materialitzar-les en un moment i en un espai determinat, seriem capaços d'abraçar les particularitats locals sense caure en la temptació del particularisme naïf. Construïm així una ciutat de la mitjana distància, conscients dels impulsos generals, però també del fet que València esdevé una realitat quotidiana per pràctiques i polítiques concretes.

Així doncs, el futur de València, com el de totes les ciutats, vindrà de la mà d'una correcta identificació dels processos globals que ens condicionen, però també de les circumstàncies més concretes en què vivim i de les quals venim, generant una fusió de perspectives que esdevé esguard multifocal. Com en una taula de mescla de sons, en les mans dels gestors municipals, es trobaria l'habilitat necessària per regular les intensitats d'aquestes dues fonts d'energia i d'informació. Ser conscients d'aquesta mirada ens acosta a altres ciutats amb les quals compartim dinàmiques i ens permet transitar en companyia i amb valor afegit, col·laborant-hi, al temps que preserva la identitat urbana valenciana més arrelada.

L'any 1959, Vicent Ventura va intuir la complexitat del fet urbà en escriure un dels millors articles que he llegit sobre la ciutat de València. En un escrit de poc menys d'una plana, «Donde la ciudad no debe acabar», Ventura reclamava que la nova ciutat que en la transició als anys seixanta del segle XX estava creixent gràcies a les dinàmiques generals del desenrotllisme del moment, conservara la consciència moral suficient per entendre que aquesta onada urbanitzadora no podia fer-se contra la meitat de la població de la ciutat real. I així escrivia: «Hay una Valencia olvidada de la que son pocos los que tienen noticia. Una Valencia con miles de vecinos. ¿No se podrá lograr que esa Valencia pese sobre la conciencia de la Valencia entera?». Per a continuar:

Otra vez se habla de grandes reformas. Valencia parece que va a cambiar el signo de su raquitismo urbanístico por las grandes avenidas. Pero, ¿qué llegará de todo eso a la Valencia que no se ve desde la ciudad (...) la Valencia alejada que no clama con la presencia de su miseria (...). Podría reclamarse una conciencia moral para cualquier proyecto urbanístico. No es solo una cuestión técnica lo que ha de inspirar las nuevas líneas del urbanismo futuro. También el urbanismo ha de obedecer a unas exigencias morales.

Ventura enllaçava així, des de la intuïció d'un periodista i d'un home sensible, amb les idees d'un sociòleg i filòsof francès com Émile Durkheim que, el 1893, va definir la ciutat com el resultat d'una «solidaritat orgànica» (Scott, 2022: 1107). Una ciutat és un gran gest de confiança en els altres i, en un pas més elevat, una gran operació de solidaritat orgànica i mútua interdependència. Per això, el neoliberalisme més ferotge soscava, al meu entendre, amb el seu individualisme maximitzador del benefici econòmic, els fonaments mateixos del fet urbà.

La ciutat contemporània esdevé un Janus bifront, com aquell déu dels romans amb dues cares. I no sols per mirar les dinàmiques generals sense perdre de vista les claus d'interpretació local, sinó perquè la ciutat és capaç de generar el millor i el pitjor, els més lloables escenaris de creació de riquesa, d'interacció d'idees i de llibertat junt amb les més criticables situacions de marginalitat i discriminació. Com va escriure Jane Jacobs, potser la urbanista més influent dels darrers decennis, «sembla que la pobresa no té causes; sols la prosperitat en té» (citada per Panreiter, 2022). També la pobresa té causes i aquestes no són altres més que els processos concrets que fan passar a la ciutat, a qualsevol ciutat, d'una abstracció a una entitat física. N'hem de ser conscients. I al mateix temps que continuem treballant per la justícia social a les ciutats, hauríem d'aplicar-nos a la idea que també existeix una «justícia espacial» (com va defensar el geògraf Edward Soja) que es deriva de les enormes conseqüències espacials —territorials i geogràfiques—, de segons quines decisions. Com ha assenyalat recentment Purcell (2022), la gran qüestió és com pot la democràcia ser concebuda espacialment. Encara més, com l'espai pot ser concebut democràticament. Cal dir que la construcció d'una determinada xarxa de transports és justícia (o injustícia) espacial, una política realista de mobilitat és justícia espacial, el reforçament de barris ben dotats és justícia espacial, una intel·ligent política de gènere als carrers, la dotació de zones verdes, la localització d'escoles i hospitals, la ubicació d'instal·lacions poc agradables, un urbanisme comercial respectuós amb la convivència cívica o una xarxa densa de biblioteques és justícia espacial. Aquesta «consciència espacial» de les polítiques urbanes hauria de ser consubstancial a la vida i sols des de la ceguesa més absoluta es pot negligir. Aquest seria el cas de decisions inexplicables com la recent de l'Autoritat Catalana de la Competència de criticar la limitació municipal de les *dark stores* a Barcelona —una nova plaga urbana equiparable a la pesta dels segles medievals—, per causa d'una suposada restricció a la competència econòmica. Cuines fantasma i supermercats fantasma, junt amb alguns processos turistificadors de l'habitatge, són perversos instruments que erosionen la convivència i el teixit comercial i de restauració tradicional amb profundes conseqüències espacials sobre l'estabilitat dels nostres barris.

València hauria d'identificar els grans vectors dels processos d'urbanització globals i projectar-los sobre la realitat quotidiana mitjançant polítiques concretes. Polítiques que s'han de basar en les particularitats de la nostra història i de la nostra tradició urbana. I quins són aquestes particularitats? Potser una mirada des de fora ens ho podria dir millor que no el nostre esguard condicionat per la proximitat i la familiaritat.

Cinc anys després d'acabada la Segona Guerra Mundial, el 1949, J. M. Houston publicava a Londres un dels primers articles científics escrits sobre la ciutat de València, «Urban Geography of Valencia» (el 1957 n'apareixia una traducció al castellà en la revista *Estudios Geográficos*). En aquell llunyà 1949, Houston explicava a un públic desconixedor de la realitat urbana valenciana com era aquella ciutat:

Valencia, la tercera población de España (511.788 habitantes en 1946) [...] tiene un significado único entre las ciudades hispanas. Está situada en el centro de una de las llanuras más densamente pobladas, más de 425 habitantes por kilómetro cuadrado [...] [en un] llano de regadío, la Huerta, de una productividad extraordinaria.

Houston destacava així una de les virtuts de la ciutat contemporània: la densitat i la compacitat (en contra de la dispersió i l'ocupació extensa del territori), associant la imatge de València amb la de l'horta que l'envoltava. Al mateix temps, en rememorar el «caràcter» de la ciutat, aquest autor recordava el naixement de València allà on la Via Augusta («calzada romana de Italia a Andalucía» explicava) creuava un riu. I, per últim, abans de passar a explicar la morfologia urbana, Houston certificava la presència del riu i de la mar com a factors específics que han condicionat, durant segles, el caràcter i la vida de la capital. Aquesta reflexió és rellevant. Com va escriure l'arquitecte Carles Martí (2000), «los elementos geográficos constituyen la raíz etimológica de los hechos urbanos [...]. La geografía, a menudo, además de explicarnos las razones originarias de la formación de la ciudad, nos da también las claves de su identidad y de su posible destino».

El futur de la ciutat de València està, doncs, lligat a aquells quatre elements que Houston va saber veure pocs anys després de la Segona Guerra Mundial: la densitat i compacitat, la privilegiada relació amb l'horta, la vocació de camí i inserció en una ruta europea i el caràcter fluvial i marítim de la seua existència. Com va escriure l'arquitecte napolità Fabrizio Spirito (citat per Quero-Castanys, 2022), moltes de les nostres ciutats, destruïdes per la història, podran salvar-se només gràcies a la geografia. Fa cinquanta anys exactes, un arquitecte de l'*establishment* de la ciutat franquista, Salvador Pascual Gimeno, advertia que, aquell 1972, València

estava a punt d'esdevenir una «ciudad monstro». Què mal havia de veure el futur que ell mateix havia ajudat a crear! Les decisions que es van prendre en aquells anys encara pesen sobre la nostra vida: fa mig segle, es va dissenyar una ciutat que abandonava els trets substancials de la seua existència per endinsar-se en un camí de gegantisme i pèrdua de referències, la ciutat monstre. Avui, és urgent tornar a desenvolupar polítiques que reforcen la densitat, la compacitat, la inserció en un eix mediterrani d'abast peninsular i europeu i que reconstruïsquen, amb paciència i generositat, les relacions amb els tres grans vectors geogràfics que donaren vida a València: l'horta, el riu i la mar. Reconstruir, des de la moderació, el realisme, l'empatia (que no vol dir necessàriament simpatia) i sobretot des d'una visió de llarg recorregut atenta als signes dels temps. Com ens recordava fa poc l'arquitecte Damián Quero-Castany (2022) ja els presocràtics alertaren que tot allò que està cridat a la seua reconstrucció i no es fa, degenera.

I en aquest viatge de reconstrucció hem d'aprendre una cosa: que no estarem sols perquè altres ciutats, des de la seua pròpia identitat, ens acompanyaran compartint vectors i dinàmiques derivades d'aquest temps i d'aquest espai que ens ha tocat viure. Una de les grans novetats del moment actual és la inserció de València en un sistema urbà mediterrani amb gran potencial, amb una regió metropolitana que es veu reforçada, des de Sagunt a Gandia i Almussafes, per decisions productives associades al gas, a la nova indústria, a l'energia neta, als ports, a la logística o a les connexions ferroviàries en ample internacional. Aquesta regió urbana ha de saber relacionar-se amb d'altres, especialment des de Barcelona a Alacant-Elx. Hi ha una nova geopolítica urbana i metropolitana en marxa a la qual cal donar resposta política, com va indicar fa poc el professor Joan Romero.

Els cicles de les ciutats són molt llargs i no cal confondre'ls mai amb el temps polític o institucional. Per això, de vegades els debats sobre els models de ciutat no estan ben enfocats. Model equival lingüísticament en grec antic a paradigma. I un paradigma no es canvia cada quatre anys. Necessitem estabilitat urbana. La ciutat de la democràcia va ser, en si mateixa, un paradigma diferent al de la ciutat que va nàixer als anys setanta però que, atenció, encara està condicionant la nostra existència, desbordant cicles polítics. No debades, alguns dels grans debats urbans actuals van nàixer de decisions que es van prendre fa cinquanta anys, com la construcció del nou llit del Túria, amb conseqüències territorials i metropolitanes, com l'expansió portuària cap al sud o la creació de la V-30, el disseny dels accessos a València com a grans vies automobilístiques, l'expansió de l'espai urbanitzat en zones d'horta, l'escassa preocupació per la conservació del centre històric, el caràcter subaltern de la façana marítima, la indeterminació sobre el vell llit del Túria,

les ferides al Saler i l'Albufera, els barris perifèrics sense dotacions... Tristament, altres decisions d'aquells anys, que sí que haguera estat oportú dur a la pràctica, com la reforma de la xarxa arterial ferroviària de València, sols cinquanta anys després està a tocar de la mà amb el nou canal d'accés, l'estudi informatiu del túnel passant i el desenvolupament general del corredor mediterrani.

Sense negar de cap manera la importància del debat públic i polític, consubstancial a la definició de l'àgora pública, la València del futur no vindrà de fer una batalla de cada tema irresolt, sinó d'un esforç col·lectiu i generós de voluntat de resolució de conflictes i d'acord en punts bàsics per a disposar d'una ciutat més humana, sostenible, activa, productiva i eficient. La ciutat és i sobretot serà l'escenari del segle XXI: tinguem-ne cura per favor.

Una de les discussions més habituals en el món de la historiografia i de la política és determinar quants anys té Espanya. Per a uns naix a Atapuerca, per a altres a Covadonga, per als historiadors més seriosos a principis del segle XVI amb la unió dinàstica de Castella i Aragó, al XVIII amb l'estat borbònic centralitzat o fins i tot al XIX amb la primera constitució liberal. No hi ha discussió possible si parlem de València. Enguany es compleixen 2.160 anys des de la fundació de la ciutat. Hem de conscients d'aquest llarg viatge de vint-i-dos segles per a reivindicar la realitat urbana com un dels escenaris més estables de convivència i d'actuació. El filòsof Roman Krznaric (2020) assenyalava que una visió a llarg termini de la societat (*cathedral thinking*, diu l'autor, una visió de projectes que no pot completar una sola generació) només pot venir de la mà d'una radical devolució de poders a les ciutats des de l'escala nacional. I ho fa per quatre raons: perquè és conscient de la llarga història urbana de les ciutats, perquè aquestes són el lloc de la solidaritat intergeneracional i de la responsabilitat transgeneracional, per la proximitat de les polítiques concretes a la vida quotidiana i per la influència global que les dinàmiques urbanes tenen en el planeta. El curtterminisme sols es podrà combatre amb i des de les ciutats, amb visió estratègica de llarg recorregut i amb acords generals sobre el seu futur.

Hi ha una cosa que no canvia: avui com fa dos mil anys, la preocupació per les persones hauria de ser el primer objectiu de tota agenda urbana, com va escriure el filòsof Epictet en la transició al segle I de la nostra era:

Tu pots fer el bé més gran a la teua ciutat, no alçant els sostres, sinó exaltant les ànimes dels teus conciutadans, doncs és millor que les grans ànimes visquen en petites habitacions que no esclaus abjectes habiten en grans cases. ☺

REFERÈNCIES

- HOUSTON, J. M. (1949): «Urban Geography of Valencia. The Regional Development of a Huerta City», *Transactions and Papers (Institute of British Geographers)*, núm. 15, pp. 19-35.
- KRZNARIC, Roman (2020): *The Good Ancestor: How to Think Long Term in a Short-Term World*. W. H. Allen.
- MARTÍ, Carles (2000): «La construcción de los lugares públicos. Notas para la una etimología de la forma urbana», *Arquitectos*, 152, pp. 52-57.
- PANREITER, Christof (2022): «The janus-faced genius of cities», *Urban Studies*, vol. 59(7), pp. 1315-1333.
- PURCELL, Mark (2022): Theorising democratic space with and beyond Henri Lefebvre, *Urban Studies*, pp. 1-19.
- QUERO-CASTANY, Damián (2022): «Aritmética, paradigma o gramàtica: el anunciado desconcierto de los urbanistas», *Ciudad y Territorio-Estudios Territoriales*, vol. LIV, pp. 251-258.
- SCOTT, Allen J. (2022): «The constitution of the city and the critique of critical urban theory». *Urban Studies*, vol. 59(6), pp. 1105-1129.
- SOJA, Edward (2014): *En busca de la justicia espacial*, Ed. Tirant lo Blanch.
- STANEK, Lukasz (2008): «Space as concrete abstraction. Hegel, Marx, and modern urbanisme in Henri Lefebvre», *Space, Difference, Everyday life*, Routledge.